VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Emilija Petrauskaitė
Lietuvių filologijos studijų programa

Telšių kalbinis kraštovaizdis

Bakalauro darbas

Darbo vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė

Vilnius, 2024

Anotacija

Emilija Petrauskaitė, *Telšių kalbinis kraštovaizdis*. Bakalauro darbas, vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2024, 35 psl.

Raktažodžiai: kalbinis kraštovaizdis, užrašai, kalbinis pasirinkimas, viešasis sektorius, privatus sektorius, meno objektai, Telšiai.

Šiame darbe tiriamas Telšių kalbinis kraštovaizdis. Tyrimo tikslas – 1) nustatyti, kokios kalbos vartojamos kalbiniame kraštovaizdyje, 2) ištirti, kokio tipo ženklai (vienakalbiai, dvikalbiai ar daugiakalbiai) dominuoja, 3) išsiaiškinti žemaičių tarmės vietą kalbiniame kraštovaizdyje bei 4) ištirti kalbų vartojimo tendencingumą viešojo ir privataus sektorių kalbiniuose ženkluose. Tyrimui buvo naudojami 238 tekstiniai užrašai. Jie buvo išskaidyti į tris kategorijas: viešąjį ir privatų sektorius bei meno objektus. Siekiant tyrimo tikslų, buvo pasitelktas kiekybinis tyrimo metodas, o siekiant atskleisti tam tikrų ženklų kalbinį pasirinkimą buvo pasitelkti aprašomieji ir interpretaciniai metodai. Tyrimo metu pastebėtas skirtumas tarp viešojo ir privataus sektorių užrašų. Buvo nustatyta, kad viešajame sektoriuje dominuoja lietuviški vienakalbiai užrašai, o privačiame sektoriuje ir ant meno objektų užrašų kalbos ir tipai įvairuoja. Taip pat pastebėta, kad Telšių miesto kraštovaizdyje aktyviai vartojama žemaičių tarmė. Šis tyrimas galėtų būti įdomus kalbininkams, tyrinėjantiems kalbinį kraštovaizdį tiek Lietuvos didmiesčiuose, tiek mažesniuose miestuose.

Turinys

Įvadas **3**

1. Teorinės tyrimo prielaidos **5**

1.2. Kalbinio kraštovaizdžio samprata **5**

1.2.1. Kalbinio kraštovaizdžio termino genezė 5

1.2.2. Kalbinio kraštovaizdžio termino apibrėžimas 6

1.2.3. Kalbinio kraštovaizdžio ženklų tipai 8

1.2.4. Veiksniai, kurie daro įtaką kalbiniam kraštovaizdžiui 9

1.3. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai pasaulyje **10**

1.4. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai Lietuvoje **11**

1.5. Valstybinės kalbos įstatymas ir kalbinis kraštovaizdis **15**

2. Telšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimas **16**

2.1. Telšių miesto pristatymas **16**

2.2. Telšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimo analizė **17**

2.2.1. Bendroji informacija 17

2.2.2. Viešojo sektoriaus kalbiniai ženklai 18

2.2.3. Privataus sektoriaus kalbiniai ženklai 20

2.2.3. Meno objektų kalbiniai ženklai 27

IŠVADOS **31**

Literatūros ir šaltinių sąrašas **33**

Summary .....

Įvadas

Darbo aktualumas ir naujumas. Šiame rašto darbe tiriamas kalbinis kraštovaizdis (angl. *linguistic landscape*) Telšių mieste. Kalbinio kraštovaizdžio studijos, kaip atskira tyrimų sritis, pradėjo formuotis XX a. dešimtojo dešimtmečio pabaigoje ir XXI a. pradžioje. Ši tyrimo šaka įgijo populiarumą, kai 1997-ais metais Rodrigue'as Landry'is ir Richard'as Bourhis'as išleido monografiją . Nuo to laiko kalbinio kraštovaizdžio tyrimai išsiplėtė ir tapo įvairesni, prie jų prisidėjo įvairių disciplinų mokslininkai. Tyrėjai sukūrė įvairias duomenų rinkimo ir analizės metodikas, įskaitant ženklų ir simbolių viešosiose erdvėse fotografavimą, kartografavimą ir tekstinę analizę. Šiandien kalbinio kraštovaizdžio tyrimai atliekami visame pasaulyje, tiriant kalbinius ir vizualius vaizdinius, aptinkamus miestuose ir bendruomenėse skirtinguose kontekstuose ir kultūrose. Ši sritis toliau vystosi, įtraukdama naujas teorines perspektyvas ir spręsdama kylančius mokslinių tyrimų klausimus, susijusius su kalba, tapatybe, globalizacija ir urbanistine dinamika.

Lietuvoje ši tyrimų sritis palyginus nauja, tačiau paskutiniu metu kalbinio kraštovaizdžio tyrimai vis populiarėja. Kalbinis kraštovaizdis gali būti tiriamas įvairiais aspektais. Ieva Markauskaitė (2015) tyrė Baltijos šalių didžiųjų miestų (Talino ir Tartu, Rygos ir Daugpilio bei Vilniaus ir Kauno) kalbinį kraštovaizdį. Šios tyrėjos magistro darbe buvo pasirinkta nagrinėti lankomiausias turistų bei vietinių gyventojų vietas. Rasa Klebonaitė (2014) magistro darbe taip pat tyrė Vilniaus kalbinį kraštovaizdį. Nuo Markauskaitės šis tiriamasis darbas skiriasi tuo, kad tyrimui yra apsibrėžta visai kita riba. Klebonaitė savo darbe kalbinį kraštovaizdį analizavo keturiose Vilniaus gatvėse (Antakalnio ir Vilniaus gatvės bei Gedimino ir Savanorių prospektai). Yra atlikta tyrimų ir mažesniuose Lietuvos miestuose. Andrius Brazdžionis savo magistro darbe (2022) tyrė Panevėžio kalbinį kraštovaizdį, tačiau tyrimas buvo orientuotas į neoficialiuosius užrašus. Visgi mažesnių Lietuvos miestų, ypač tokių, kuriuose nėra didelės kalbinės įvairovės, kalbinis kraštovaizdis dar nėra plačiai ištirtas, todėl buvo nuspręsta ištirti Telšių kalbinį kraštovaizdį ir tyrime nagrinėti tiek viešojo, tiek privataus sektorių, tiek meno objektų užrašus. Taigi, šis darbas tokia tema yra naujas lietuvių kalbotyroje. Manoma, kad šis darbas gali būti aktualus visuomenei ir naudingas moksliniams tyrimams. Skirtingų kalbų įvairovė labiau pastebima didžiuosiuose miestuose, tačiau svarbu ištirti ir mažesnius miestus, kuriuose gali atsiskleisti tarmės įtaka kalbiniam kraštovaizdžiui.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo objektas – Telšių miesto kalbinis kraštovaizdis. **Tikslas** – nustatyti, kokios kalbinės atmainos vartojamos Telšių centrinių gatvių

kalbiniame kraštovaizdyje, išsiaiškinti žemaičių tarmės vietą bei ištirti kalbų vartojimo tendencingumą viešojo ir privataus sektorių kalbiniuose ženkluose. Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, buvo užsibrėžti šie **uždaviniai**:

1. Surinkti ir išanalizuoti centrinių Telšių gatvių užrašus
2. Surinktą kalbinių užrašų medžiagą išanalizuoti pagal tokias kategorijas, kaip viešasis ir privatus sektoriai bei meno objektai.
3. Surinktą tekstinę medžiagą išanalizuoti pagal tai, kokios kalbos vartojamos ir ženklo tipus (vienakalbiai, dvikalbiai ar daugiakalbiai).
4. Nustatyti, kiek vietos kalbiniame kraštovaizdyje užima žemaičių tarmė.
5. Ištirti, ar yra skirtumų tarp viešojo ir privataus sektorių užrašų ir jei yra, juos išnagrinėti.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Siekiant atlikti šio darbo tyrimą, buvo užfiksuoti 238 tyrimui tinkami užrašai. Tyrimui buvo pasirinkta centrinė miesto zona – Kęstučio g., Turgaus a., Iždinės g., Respublikos g. Ši zona pasirinkta todėl, kad joje lankosi tiek miesto gyventojai, tiek turistai, todėl kalbinio kraštovaizdžio kalbinė įvairovė gali atsiskleisti būtent šiose gatvėse. Užrašai buvo fiksuojami telefono kamera. Atliekant tyrimą buvo taikomas kiekybinis tyrimo metodas, o siekiant atskleisti tam tikrų ženklų kalbinį pasirinkimą buvo pasitelkti aprašomieji ir interpretaciniai metodai. Užrašai yra skirstomi į tris kategorijas: viešasis ir privatus sektoriai bei meno objektai. Viešojo sektoriaus užrašai skirstomi į dvi kategorijas: užrašus ant viešųjų įstaigų ir užrašus ant gatvių pavadinimų lentelių, privataus sektoriaus užrašai taip pat skirstomi į dvi kategorijas: parduotuvių iškabas ir skelbimus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje aptariama, kaip atsirado kalbinio kraštovaizdžio terminas, pristatomi šio termino apibrėžimo variantai, ženklų tipai bei funkcijos ir veiksniai, kurie daro įtaką kalbiniam kraštovaizdžiui. Tiriamojoje dalyje pasirinktais aspektais analizuojami kalbiniai užrašai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, suformuluotos atsakant į išsikeltus probleminius klausimus. Taip pat pridedamas 37 pozicijų naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas. Darbe yra 3 lentelės ir 14 paveikslų.

1. Teorinės tyrimo prielaidos

Kalba žmogaus kasdienybėje yra svarbi komunikacijos priemonė. Ji yra vartojama bendraujant, siekiant išreikšti nuomonę, požiūrį, rašant, klausant ir bandant suprasti perteikiamą informaciją, skaitant įvairaus pobūdžio tekstus. Šiais laikais žmogus yra apsuptas kalbų įvairovės visose gyvenimo srityse, tačiau dažniausiai to sąmoningai nesureikšmina ar neatkreipia dėmesio į kalbų viešojoje erdvėje vaidmenį jo gyvenime. Ron'as ir Suzie Scollon'ai (2003: IX) monografijoje pažymi, kad žmonės ne tik kalba ir klausosi, rašo ir skaito apie pasaulį, bet šie dalykai taip pat atsispindi ir pačiame pasaulyje, o didžioji dalis to, kas suprantama, priklauso nuo to, kur žmogus yra ir kokios kalbos vyrauja esamoje teritorijoje.
Nuo XX a. pabaigos, kalbinio kraštovaizdžio tyrinėjimo pradžios, šios ir kitos panašios mintys kalbotyros specialistus paskatino kelti klausimus apie kalbos vaidmenį viešumoje ir tirti, kaip kalba yra vartojama įvairiose pasaulio vietose ir skirtinguose miestuose, jų erdvėse. Taikomosios kalbotyros ir sociolingvistikos specialistams keliant tokius klausimus, galiausiai buvo suformuotas terminas **kalbinis kraštovaizdis** (angl. *linguistic landscape*).

1.2. Kalbinio kraštovaizdžio samprata

1.2.1. Kalbinio kraštovaizdžio termino genezė

Vieni pirmųjų, kurie pavartojo kalbinio kraštovaizdžio terminą buvo lingvistai Rodrigue'as Landry'is ir Richard'as Bourhis'as. Kalbinio kraštovaizdžio apibrėžtį, tyrimus, kylančius klausimus šie lingvistai pristatė 1997-ais metais paskelbtoje monografijoje *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality, an Empirical Study.* Tyrėjai monografijoje kalbinį kraštovaizdį apibrėžia kaip kalbos vartojimą viešuosiuose kelio ženkluose, reklaminėse iškabose, gatvių pavadinimuose, vietovardžiuose, komercinių parduotuvių ir valstybinių įstaigų iškabose. Visa tai sudaro tam tikros teritorijos, erdvės, regiono ar miesto aglomeracijos kalbinį kraštovaizdį[1] (Landry ir Bourhis 1997: 25).

Monografijoje pateikiama Bourgis'o viešųjų ženklų klasifikacija ir yra teigiama, kad jų gali būti vienakalbių, dvikalbių arba daugiakalbių (Ten pat, 26). Plėtojama mintis, kad būtent kalbiniai ženklai atspindi tam tikroje teritorijoje esančių kalbų įvairovę. Vienos kalbos

[1] Čia ir toliau šiame darbe iš anglų kalbos versta šio darbo autorės.

dominavimas tokiuose užrašuose, lyginant su kitomis kalbomis, gali atspindėti konkuruojančių kalbų statusą. Vienos ar kitos kalbos dominavimas užrašuose gali priklausyti nuo to, kur užrašas yra pateiktas. Vienais atvejais kalbiniuose ženkluose gali dominuoti valstybinė kalba, kitais – mažumų kalba.

Landry'is ir Bourhis'as pabrėžia, kad tiriant kalbinį kraštovaizdį ypač svarbu atskirti privačius ir valstybinius ženklus. Komerciniai ženklai ant parduotuvių vitrinų ar verslo įstaigų, tekstai reklaminiuose stenduose ar net reklaminiai ženklai viešajame transporte gali būti laikomi privačiais ženklais. Esminis skirtumas tarp privačių ir valstybinių ženklų yra tas, kad valstybiniai ženklai yra naudojami nacionalinio, regioninio ar savivaldybių valdymo institucijų. Valstybė, vykdydama būtent valstybinių ženklų kalbos politiką, gali daryti sistemingiausią poveikį jos jurisdikcijai priklausančios teritorijos kalbiniam kraštovaizdžiui, šis poveikis yra gerokai mažesnis kalbai, vartojamai privačiose iškabose. Valstybiniais ženklais galima laikyti vietovardžių, gatvių pavadinimus, kelio ženklus, užrašus ant valstybinių įstaigų (pvz., ministerijų, ligoninių, švietimo įstaigų). Landry'is ir Bourhis'as atkreipia dėmesį į tai, kad būtent valstybiniai ir privatūs ženklai kartu formuoja regiono ar teritorijos kalbinį kraštovaizdį (Ten pat, 27). Kartais valstybinių ir privačių ženklų kalbinis stilius gali būti gana panašus – tokiu atveju formuojasi darnus ir vientisas kalbinis kraštovaizdis. Tačiau tai pasitaiko gana retai, dažniau pasitaiko atvejų, kai privačių ženklų kalba nesutampa su valstybinių ženklų kalba.

Taigi, šie lingvistai teigia, kad kalbinis kraštovaizdis veikia ne tik kaip informacinis rodiklis, bet ir kaip simbolis, kuriuo perteikiama santykinė kalbinių bendruomenių galia ir statusas tam tikroje teritorijoje. Monografijoje nurodoma, kad kalbinį kraštovaizdį sudaro tokie kalbiniai objektai, kaip kelio ženklai, gatvių, vietovių ar institucijų pavadinimai, taip pat reklaminės ir komercinių parduotuvių iškabos. Šiuos kalbinius objektus svarbu išskirti į privačius ir viešuosius ženklus. Galima teigti, kad Landry'is ir Bourhis'as išpopuliarino kalbinio kraštovaizdžio terminą šiai tyrimų sričiai, tačiau svarbu pabrėžti tai, kad kalbinis kraštovaizdis buvo tiriamas dar prieš atsirandant šiam terminui, galiausiai tai tapo atskira tyrinėjimų sritis (plg. Rosenbaum et al. 1977; Spolsky ir Cooper 1991).

1.2.2. Kalbinio kraštovaizdžio termino apibrėžimas

Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai yra gana nauja ir vis dar besivystanti taikomosios kalbotyros ir sociolingvistikos sritis, todėl net pats termino apibrėžimas dar nėra nusistovėjęs ir yra papildomas įvairių šios srities tyrėjų. Didžioji dalis kalbinį kraštovaizdį tyrinėjančių

mokslininkų visgi remiasi Landry'io ir Bourhis'o suformuluotu apibrėžimu, tačiau ši sritis bėgant laikui vis dar kinta, plečiasi, tad ir apibrėžimas gali kisti. Vieni tokių, kurie išplėtė Landry'io ir Bourhis'o kalbinio kraštovaizdžio termino apibrėžimą buvo Eliezer'is Ben-Rafael'is, Elana Shohamy, Muhhamad'as Hasan'as Amara ir Nira Trumper-Hecht (2006: 14). Yra teigiama, kad kalbinis kraštovaizdis gali būti apibūdinamas kaip bet kuris vienetas ar „ženklas, esantis viešosios institucijos arba privataus verslo išorėje arba viduje".

Nors Landry'io ir Bourhis'o kalbinio kraštovaizdžio sąvoka daugelio tyrėjų pripažinta kaip pamatinė, Elana Shohamy ir Shoshi'is Waksman'as (2010) žengė žingsniu toliau, pasiūlydami išplėstą kalbinio kraštovaizdžio apibrėžtį, apimančią visų rūšių tekstus, nesvarbu, ar tai būtų kalba, ar vaizdas, rašytinis ar sakytinis, garso ar vaizdo įrašas, tam tikru laiku ir tam tikroje erdvėje rodomas pastatuose ar lauke, gatvėje ar internete. Backhaus'as (2006) teigė, kad toks termino išplėtojimas kelia grėsmę, kad kalbinis kraštovaizdis taps sunkiai suvokiamas ir pernelyg platus, kad jį būtų galima tirti.

Durk'as Gorter'is spaudoje yra teigęs, kad dėl nusistovėjusios nuomonės, jog Landry'is ir Bourhis'as (1997) įvedė kalbinio kraštovaizdžio terminą, yra linkęs pasiginčyti. Anot Gorter'io (2013), šie autoriai iš tiesų pasiūlė du šio koncepto apibrėžimus, kurie iš esmės yra trumpas šešių dažniausiai naudojamų ženklų tipų (viešųjų ženklų, reklaminių stendų, gatvių pavadinimų, vietovardžių, komercinių parduotuvių iškabų ir viešųjų iškabų ant valstybinių pastatų) sąrašas, tačiau kalbinių ženklų įvairovė yra daug platesnė. Pavyzdžiui, dar nėra užsimenama apie plakatus, skelbimų stulpus, dvigubas skelbimų lentas (angl. *sidewalk sandwich boards*) ar naujesnius išradimus, tokius kaip plokštieji ekranai (angl. *flat-panel displays*), interaktyvūs jutikliniai ekranai (angl. *interactive touch screens*) ar slenkantys reklaminiai skelbimai (angl. *scrolling banners*). Be to, apibrėžtyje išvardyti ženklai yra statiški užrašai, o Mark'as Sebba'as (2010) pasiūlė, kad kalbinio kraštovaizdžio tyrimai gali apimti ir judančius ženklus, pavyzdžiui, protestų plakatus, autobusų reklamas ir pan. Būtent Gorter'is (2006) pateikė dar vieną termino variantą, vietoj termino *kalbinis kraštovaizdis* pasiūlė naują terminą – *miestovaizdis* (angl. *cityscape*). Jo teigimu, dėl urbanizacijos ir globalizacijos dauguma kalbinio kraštovaizdžio tyrimų atliekami miestuose, kur yra didelė koncentracija įvairių kalbinių ženklų, daugiakalbių gyventojų, vyksta kalbiniai kontaktai ir kalbiniai konfliktai. Vis dėlto tyrėjai pirmenybę teikia terminui kalbinis kraštovaizdis (angl. *linguistic landscape/linguistic landscaping).* Todėl šiame darbe taip pat vartojamas nusistovėjęs kalbinio kraštovaizdžio terminas.

Galima teigti, kad yra keletas plačiai žinomų šios sąvokos apibrėžčių. Tai kalbų ir tarmių vizualus rodymas viešose vietose dviem būdais: statiniu (pvz., parduotuvių, įstaigų ir

gatvių, miestų pavadinimai, skelbimų lentos, grafičiai ir kt.) ir mobilesniu (pvz., užrašai ant maišelių, marškinėlių ar automobilių ir kt.). Tikriausiai universaliausiai apibūdinti kalbinį kraštovaizdį galima sakant, kad tai – rodoma kalba tam tikroje erdvėje (Carr 2019: 1).

1.2.3. Kalbinio kraštovaizdžio ženklų tipai

Kalbinis kraštovaizdis padeda apibrėžti tam tikroje teritorijoje esančių kalbų etninį gyvybingumą. Ben-Rafael'is et al. (2006: 10) pažymi, kad kalbiniame kraštovaizdyje atsirandančius ženklus galima išskirti į dvi grupes. Pirmoji vadinama „iš viršaus į apačią" (angl. *top-down*) kategorija. Šiai kategorijai priskiriami valstybinių institucijų pavadinimai, gatvių pavadinimai, oficialūs pranešimai ir viešųjų paslaugų reklama. Verta paminėti tai, kad jie yra reguliuojami valstybinių institucijų ir įstatymų. Antroji ženklų grupė yra „iš apačios į viršų" (angl. *bottom-up*). Tokio tipo ženklai dominuoja reklamų iškabose, kirpyklose, viešbučiuose arba privačiose parduotuvėse, taip pat šiai kategorijai priklauso ir privatūs skelbimai. Toks Ben-Rafael'io et al. pasiūlytas kalbinių ženklų kategorizavimas apibendrintas 1 lentelėje.

1 lentelė. *Kalbinio kraštovaizdžio objektų kategorijos ir tipai* (Ben-Rafael et al. 2006: 14)

Kategorija	**Kalbinio objekto tipas**
„Iš viršaus į apačią"	1. Viešosios įstaigos: religinės, valstybinės, savivaldybės, švietimo ar medicinos
	2. Bendro pobūdžio viešieji ženklai
	3. Viešieji skelbimai
	4. Gatvių pavadinimų lentelės
„Iš apačios į viršų"	1. Parduotuvių iškabos: pvz., drabužių, maisto produktų, juvelyrinių dirbinių
	2. Privačių įmonių iškabos: biurų, gamyklų, agentūrų
	3. Privatūs skelbimai: skelbimai apie ieškomus asmenis, butų ar automobilių pardavimus ar nuomą

Lentelėje galima matyti, kad šios dvi ženklų kategorijos yra skirtingos, yra aiškiai pastebimi skiriamieji bruožai, tačiau tiek „iš viršaus į apačią", tiek „iš apačios į viršų" ženklai formuoja

kalbinį kraštovaizdį, kuria jo įvairovę ir autentiškumą. Svarbu pabrėžti tai, kad praktikoje, statistinės analizės tikslais, dažnai šio skirstymo yra nepaisoma dėl riboto gautų skirtingų kategorijų elementų skaičiaus.

Egzistuoja ir kitokių variantų, kaip galima kategorizuoti kalbinį kraštovaizdį. Šalia anksčiau paminėto išskyrimo tyrėjai daugiakalbius ženklus išskiria į keturias grupes. Mechthild'as Reh'as (2004) pateikia keturis daugiakalbių ženklų tipus: „papildančius" (angl. *complementary*), „besikartojančius" (angl. *duplicating*), „fragmentinius" (angl. *fragmentary*) ir „persidengiančius" (angl. *overlapping*). „Papildančiuose" ženkluose skirtingos tekstų dalys gali būti rašomos skirtingomis kalbomis, todėl tam, kad asmuo suprastų pateikiamą informaciją, turi gerai mokėti abi ženkle pavartotas kalbas. „Besikartojančiuose" ženkluose skirtingomis kalbomis išreiškiama ta pati reikšmė. Kai kalbiniame kraštovaizdyje pasitaiko „fragmentiški" ženklai, juose didžioji dalis informacijos pateikiama tik viena kalba, bet tam tikros dalys gali būti išverstos į kitas kalbas.

Problema atsiranda, kai kalbama apie „persidengiančius" ženklus. Pastaruosiuose dalis informacijos pateikiama tik viena kalba, o kai kurios dalys išverstos į kitas kalbas. Šiuo atveju mokslininkai svarsto, ar šios ženklų kategorijos nėra klaidinančios. Bernard'as Spolsky'is (2009) laikosi nuomonės, kad Reh'as iš tikrųjų skiria tik tris daugiakalbių ženklų kategorijas, o „fragmentiniai" ir „persidengiantys" ženklai yra tokie patys, nes yra gana sudėtinga atskirti šias dvi kategorijas.

Aroonrung Siricharoen savo atliktame tyrime (2016) kalba apie šias kategorijas ir pateikia pavyzdžių. Kaip ir Reh'as, ji teigia, kad „fragmentiniai" ženklai yra tokie, kai viena kalba pateikiama tik tam tikra informacijos dalis, o visas informacinis turinys išreiškiamas tik viena kalba. Visiškai ta pati informacija keliomis kalbomis pateikiama „besikartojančiuose" ženkluose. „Persidengiančiais" vadinami ženklai, kurie dviem ar daugiau kalbų išreiškia informaciją, bet kiekvienoje ji yra skirtinga. „Papildančiuose" ženkluose dviem ar daugiau kalbų perteikiama visiškai skirtinga informacija.

1.2.4. Veiksniai, kurie daro įtaką kalbiniam kraštovaizdžiui

Egzistuoja daugybė veiksnių, kurie gali lemti tam tikros teritorijos kalbinį kraštovaizdį. Esminiai veiksniai yra miesto dydis, tarptautiškumas, turistų kiekis, paplitusių kultūrų įvairovė, verslininkų pasirinkimai. Ben-Rafael'is (2008) teigia, kad kuo tolerantiškesnė aplinka sociokultūriniams skirtumams, tuo kalbinis kraštovaizdis labiau atsispindi aplinkoje. Šioje vietoje verta paminėti ir šio bakalauro darbo tyrimo lokaciją – Telšių miestą, kuris XIX a. buvo

žydų religinis centras, taip pat mieste veikė rabinų mokykla. Tad, savaime suprantama, iki šių dienų mieste yra išlikę kalbinio kraštovaizdžio elementų, kurie primena visuomenei laikus, kai Telšiuose buvo aktyvi žydų bendruomenė. Kalbiniam kraštovaizdžiui įtakos gali turėti ir globalizacija, miestuose didėjantis gyventojų skaičius, kuris siejamas su emigrantų daugėjimu, kultūrų asimiliacija, ekonominiai veiksniai. Nemažiau svarbūs yra istoriniai įvykiai, valstybių bendradarbiavimas, santykiai su kaimyninėmis šalimis. Jeigu pastarieji yra paremti draugišku bendradarbiavimu, savitarpio pagalba, tokiu atveju šalys keičiasi kultūrinėmis vertybėmis. Tačiau istorijos įvykiuose galima rasti pavyzdžių, kuomet kitos šalys įsiveržDavo į valstybes, jas kolonizuodavo, okupuodavo ir siekdavo įvesti savo kalbą. Kai kuriose šalyse valstybinė kalba buvo draudžiama, kai kur taikyti laisvesni apribojimai, tačiau abiem atvejais kalbinis kraštovaizdis kito ir ryškiau matėsi okupantų kalbos vartojimo tendencijos. Lietuvai išsilaisvinus iš Sovietų Sąjungos priespaudos, lietuvių kalba paskelbta valstybine, tačiau rusų kalba išliko kaip viena iš vartojamų kalbų. Nemažai svarbu ir tai, jog lenkų kalbos paplitimas, ypač Vilniaus mieste, yra akivaizdus, o jį lėmė istoriniai valstybių santykiai. Toks kalbos vartojimas ir išsilaikymas rodo, jog valstybė vertina kitų kalbų statusą, solidarizuojasi ir leidžia išlikti ir gyvuoti įvairioms kultūroms. Atgavus nepriklausomybę Lietuvos kalbinis kraštovaizdis pakito, anglų kalba, ypač didžiuosiuose miestuose, tapo žymiai plačiau vartojama nei rusų ar lenkų kalbos. Tokį pokytį galėjo lemti turizmas ir verslas, įvairios įmonės, kurios sukūrė ir plėtojo tarptautinius ryšius.

Galima teigti, kad kalbinį kraštovaizdį sąlygoja miesto dydis, tarptautiškumas, kultūrinė įvairovė, turistų ir verslininkų įtaka. Globalizacija, gyventojų skaičiaus augimas, ekonominiai veiksniai, istoriniai įvykiai ir tarptautiniai santykiai taip pat daro poveikį kalbiniam kraštovaizdžiui. Po nepriklausomybės atgavimo lietuvių kalba tapo valstybine, tačiau rusų ir lenkų kalbos vis dar vartojamos dėl istorinių priežasčių. Turizmas ir verslas prisidėjo prie plačiau vartojamos anglų kalbos. Dėl šių veiksnių itin svarbu tirti kalbinį kraštovaizdį, siekiant išsiaiškinti, kokios kalbos ir kaip jos dažnai vartojamos ant kalbinių užrašų.

1.3. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai pasaulyje

Kalbinis kraštovaizdis funkcionuoja kaip natūralus procesas ir leidžia pažinti įvairių šalių kultūrą, kalbų ar tarmių paplitimą ir jų vartojimo kultūrą. Geografiniu požiūriu kalbinio kraštovaizdžio tyrimai apima gana plačią teritoriją: Afrikos, Azijos, Europos, Pietų ir Lotynų Amerikos bei Šiaurės Amerikos šalių miestus. Kai kuriuose tyrimuose daugiausia dėmesio skirta vienai konkrečiai teritorijai, pavyzdžiui, Kito miestas Ekvadore (Alm, 2003). Kai

kuriuose tyrimuose buvo atlikta kelių vienos šalies teritorijų lyginamoji analizė: Ben-Rafael'is, Shohamy'is, Amara ir Trumper-Hecht (2006) apėmė Vakarų ir Rytų Jeruzalę, Tel Avivą, Nazaretą ir kelis kitus miestus, kurie buvo įtraukti į Izraelio kalbinio kraštovaizdžio tyrimą. Be to, atlikta daug lyginamųjų tyrimų apie skirtingų šalių teritorijas: Fryziją Nyderlanduose ir Baskų kraštą Ispanijoje (Cenoz ir Gorter, 2006); Kvebeką Kanadoje ir Tokiją Japonijoje (Backhaus, 2008).

Kalbinis kraštovaizdis gali padėti perprasti ir architektūrinį miesto veidą. Žymus urbanistas Kevin'as Lynch'as pagrindiniame savo moksliniame darbe *The Image of the City* (1960) tiesiogiai nenagrinėjo kalbinio kraštovaizdžio sąvokos. Lynch'as tyrinėjo, kaip žmonės suvokia ir naviguoja miesto aplinkoje, daugiausia dėmesio skirdamas tokiems elementams kaip keliai, rajonai, apylinkės, pagrindiniai miesto taškai ir lankytinos vietos. Nors Lynch'as savo darbuose pirmiausia nagrinėjo vizualinius ir erdvinius miesto aplinkos aspektus, jo idėjos buvo pritaikytos ir išplėtotos tiriant kalbinį kraštovaizdį. Anot jo, miestas, kaip tekstas, kartais gali pasakyti daugiau nei kaip architektūrinis paminklas. Jeigu atkreiptume dėmesį į užrašų dydį, jis netiesiogiai prabiltų ir apie šalies sociokultūrinį kontekstą: ar įvairūs vieši tekstai pakankamai dideli, kad juos įskaitytų ir neprimatantieji, taip pat galima atkreipti dėmesį į tai, ar kelios kalbos pavartotos ant vieno objekto pavartotos tokio pačio dydžio šriftu. Tad viešai matomi užrašai, mokant juos perskaityti, žinant kontekstą, gali būti svarbus visapusiško miesto pažinimo ir suvokimo šaltinis.

Galima sakyti, kad kalbinio kraštovaizdžio tyrimai, nagrinėjant miestus iš įvairių pasaulio regionų, apima plačią geografinę teritoriją. Vykdant tokius tyrimus išsiaiškinta, kad kalbinis kraštovaizdis yra svarbus veiksnys miesto kultūros ir identiteto pažinimui, atskleidžiant įvairių kalbų, kultūrų paplitimą. Viešai matomi užrašai mieste, kurių perskaitymas priklauso nuo konteksto ir kalbinių bei kultūrinių sprendimų, gali būti svarbus miesto pažinimo šaltinis.

1.4. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai Lietuvoje

Lietuvoje kalbinio kraštovaizdžio tyrimai yra ganėtinai nauja sritis, todėl jis yra dar nepakankamai ištirtas. Tik pastaraisiais metais lietuvių tyrėjai daugiau dėmesio pradėjo skirti kalbų vartojimui raštu, ypač tyrinėdami Lietuvos miestų gyventojų kalbinį elgesį ir gebėjimą rašyti skirtingomis kalbomis. Būtent kalbinis Lietuvos miestų gyventojų elgesys yra tiriamas moksliniuose Meilutės Ramonienės (2013) projektuose Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose ir Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai (ibid.: 274–275). Vis daugiau tyrimų atsiranda, skirtų Lietuvos miestų kalbinei situacijai analizuoti (plg.

Ramonienė et al. 2010). Tokiuose tyrimuose ypač orientuojamasi į kalbinių atmainų pasirinkimo klausimus, tarmių vartojimo tiek viešajame, tiek privačiame gyvenime tendencijas, siekiama ištirti sąsajas tarp bendrinės kalbos ir tarminio kalbėjimo (Ramonienė 2010; Aliūkaitė 2007, 2011). Dar prieš dešimtmetį Lietuvos kalbinio kraštovaizdžio tyrimų nebuvo tiek daug, tačiau, supratusi tokių tyrimų svarbą, Laima Kalėdienė tarmių medžiagos rinkimo instrukcijoje Visos tarmės gražiausios (2013: 42–43) kviečia prisidėti prie kalbinio kraštovaizdžio tyrinėjimų.

Joanos Gruodytės teigimu (2016: 245), „[l]ietuvių kalbotyroje kalbinė vietovės situacija įprastai tiriama atliekant įvairias apklausas ir sociolingvistinius interviu“. Galima sakyti, kad tokių ankstesnių tyrimų eiga yra mažai aprašyta, tačiau yra manoma, kad dažniausiai buvo remiamasi sakytinės kalbos vartosena aprašant kalbų vartojimą ar sudarinėjant tam tikros vietovės kalbų vartojimo žemėlapius. Taigi, Lietuvos vietovių kalbinio kraštovaizdžio tyrimai pradėjo rastis ir formuotis tik pastaraisiais metais.

Violeta Meiliūnaitė (2021: 144) atkreipia dėmesį, kad „[v]ienas iš akivaizdžiausių, kiekvienam pastebimų ir gerai atspindinčių kalbų santykius tam tikroje teritorijoje rodiklių – kalbinis kraštovaizdis“. Erdvėse, kuriose intensyviau sąveikauja dvi ar daugiau kalbos, kalbinio kraštovaizdžio įvairovė atsiskleidžia geriausiai. Būtent todėl Lietuvoje kalbinio kraštovaizdžio tyrimams pasirenkamos tokios vietovės, kurios išsiskiria vienokia ar kitokia kalbine įvairove. Būtent tokios įvairovės priežastys yra susijusios su šalies istorija, geografija, kultūra ar socialiniais veiksniais. Lietuvoje dvikalbystė ar daugiakalbystė dažniausiai asocijuojama su lenkų arba rusų kalbomis. Šių kalbų vartojimas Lietuvoje yra netolygus, labiausiai susitelkęs ties Lietuvos rytine ir pietrytine dalimi. Šioje Lietuvos srityje kalbinis kraštovaizdis jau yra tyrinėtas Pabradėje (plg. Gruodytė 2016), Šalčininkuose, Eišiškėse, Baltojoje Vokėje (Meiliūnaitė 2021) ir kt. Kalbinio kraštovaizdžio tyrimai yra atlikti ir Lietuvos sostinėje, Vilniuje (Klebonaitė 2014; Markauskaitė 2015), kuriame gyvena, dirba ir studijuoja žmonės iš įvairių valstybių. Taigi, Vilnius yra ypač įdomus objektas tyrinėti kalbinio kraštovaizdžio įvairovę.

Miestą, ypač didelio ploto, galima tyrinėti keliais būdais. Rasos Klebonaitės (2014) darbe tyrinėjami įvairūs Vilniaus viešieji kalbiniai ženklai Antakalnio ir Vilniaus gatvėse, taip pat pasirinkti tirti Gedimino ir Savanorių prospektai. Atlikus tyrimą buvo pastebėta, kad tiek vienakalbiuose, tiek daugiakalbiuose užrašuose dominuoja lietuvių kalba. Šioje tiriamoje zonoje ant užrašų buvo užfiksuota nedaug rusų ar lenkų kalbos, o antra pagal dažnumą figūruojanti kalba – anglų. Įdomu tai, kad buvo užfiksuota indų, italų, japonų, vokiečių, prancūzų ir kinų kalbos užrašai.

Ieva Markauskaitė savo magistro darbe (2015) tyrė Baltijos valstybių didžiųjų miestų (Vilniaus, Kauno, Rygos, Daugpilio, Talino ir Tartu) kalbinį kraštovaizdį. Atlikus tyrimą, būtent Vilniuje (miesto centro ir senamiesčio teritorijoje), paaiškėjo tokie rezultatai (Ten pat, 46): lietuvių kalba, kaip pirmoji kalba, oficialiuosiuose (angl. governmental) užrašuose buvo užfiksuota ant 87 proc. ženklų, o anglų kalba – ant 13 proc. Kaip antroji kalba, anglų kalba buvo užfiksuota ant 70 proc. ženklų, rusų – ant 14 proc., o lietuvių – tik ant 8 proc. Neoficialiųjų ženklų tyrimo rezultatai kiek įvairesni: kaip pirmoji kalba, anglų kalba užfiksuota net ant 45 proc. ženklų, lietuvių kalba panašiai – 45 proc. Įdomu tai, kad kaip pirmoji kalba, rusų, prancūzų ir ispanų kalbos ant užrašų užfiksuotos po 2 proc., taip pat Markauskaitė rado ženklų, ant kurių pirmoji kalba yra italų, airių ir danų kalbos (po 1 proc.). Neoficialiuosiuose kalbiniuose ženkluose (kaip antroji ar trečioji kalba), be lietuvių, anglų ir rusų kalbų, užfiksuotos tokios kalbos, kaip prancūzų, italų, kinų, portugalų, graikų ir kt. Taigi, lyginant su Klebonaitės atliktu tyrimu, abiejų tyrimų rezultatai gana panašūs: ant kalbinių užrašų dominuoja lietuvių ir anglų kalbos, o rusų ar lenkų kalbos fiksuojamos tik kaip antroji ar trečioji kalba. Tiesa, neoficialiųjų užrašų lenkų kalba atlikdama tyrimą Markauskaitė nerado.

Kalbinio kraštovaizdžio tyrimus galima atlikti ne tik didžiuosiuose miestuose. Joana Gruodytė (2016) tyrinėjo tiek daugiataučio, tiek daugiakalbio nedidelio Rytų Lietuvos miesto – Pabradės – kalbinį kraštovaizdį. Šio tyrimo medžiaga – miesto skelbimai. Tyrimo metu nustatyta, kad Pabradės vienakalbiuose skelbimuose yra vartojamos lietuvių, lenkų ir rusų kalbos. Pastebėta, kad šių kalbų vartojimo dažnumas skelbimuose neturi sąsajos su atitinkamų etninių grupių dydžiu Pabradėje. Nors didžiausia etninė grupė šiame mieste yra lenkai, vis dėlto skelbimuose vyrauja lietuvių kalba. Dvikalbiuose ar trikalbiuose skelbimuose vartojama dar ir anglų kalba. Įdomu tai, kad, lyginant su didžiaisiais Lietuvos miestais, kuriuose kalbiniame kraštovaizdyje vis dažniau vartojama anglų kalba, Pabradėje ši kalba skelbimuose vartojama retai.

Kalbinis kraštovaizdis kiek gali skirtis turistiniuose miestuose, tad Lietuvoje yra tirtas ir kalbinis turizmo kraštovaizdis. Jūratė Ruzaitė savo tyrime (2017) analizavo užsienio kalbų vartojimą daugiakalbiuose ženkluose Lietuvos ir Lenkijos kurortuose, tačiau šioje skiltyje bus aptarti tik Lietuvos kurortų kalbinio kraštovaizdžio tyrimo rezultatai. Tyrimui pasirinkti trys didžiausi kurortiniai miestai – Klaipėda, Palanga ir Druskininkai. Kaip įprasta, kalbinio kraštovaizdžio tyrimams pasirinktos tirti centrinės, labiausiai turistų lankomos miesto zonos. Ištyrus kalbinį kraštovaizdį Lietuvos kurortiniuose miestuose nustatyta, kad anglų kalba dominuoja (52,7 proc.) kaip lingua franca ir, būtent anglų kalba, yra pagrindinė turizmo kalba. Antra pagal dažnumą kalba vartojama kalbiniame kraštovaizdyje – rusų (35,8 proc.). Gerokai

rečiau vartojama vokiečių kalba (6,1 proc.), ji yra trečia pagal dažnumą, tad, galima sakyti, kad vokiečių turistų srautai neturi reikšmingos įtakos kalbiniam kraštovaizdžiui. Tyrimo duomenimis, lenkų kalbos užrašų buvo rasta tik Druskininkuose, o italų ir prancūzų kalbos užrašai fiksuoti tik Klaipėdoje. Nustatyta, kad daugiakalbiai ženklai dominuoja ant restoranų ir parduotuvių iškabų. Autorė atkreipia dėmesį į tai, kad daugiakalbiai ženklai dominuoja privačiame sektoriuje, vadinasi, šiuose miestuose dominuoja „iš apačios į viršų“ ženklai“. Taigi, atlikus tyrimą pastebėta, kad kalbinis kraštovaizdis gali atskleisti tam tikras tendencijas, kurias iš anksto lemia požiūris į kalbą ir, svarbiausia, ekonominiai veiksniai, pavyzdžiui, turizmas.

Žmonių nuostatos į tam tikras kalbas ir tarmes gali atsiskleisti kalbiniame kraštovaizdyje. 2010–2012 metais Vilniaus universiteto kartu su Vytauto Didžiojo universitetu ir Lietuvių kalbos institutu vykdyto projekto ,,Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai“ kiekybinės apklausos rezultatai (šioje skiltyje aptariami tik rezultatai, susiję su Telšių miestu) atskleidė, kad tarmė Žemaitijos regione gyvuoja ir yra vartojama. Žemaičių tarmė aktyviausiai vartojama regiono branduolio miestuose, įskaitant Telšius. Nustatyta, kad dominuoja teigiamos nuostatos tarmių atžvilgiu – 48,33 % respondentų Telšiuose mano, kad gražiausia tarmė yra žemaičių, net 63,33 % vartoja žemaičių tarmę kalbant su tėvais ir daugiau negu pusė respondentų, t.y. 61,67 %, mano, kad vaikus ir jaunimą reikia skatinti kalbėti tarmiškai. Įdomu tai, kad tarmės prestižiškumas, tyrimų duomenimis, yra atvirkščiai proporcingas jos aktyviam vartojimui su tėvais – nors žemaičių tarmė Telšiuose aktyviai vartojama, tačiau tik 36,67 % respondentų Telšiuose mano, kad prestižiškiausia tarmė yra žemaičių. Anot Petro Kalniaus (2012: 321–323) žemaičių tarmė pačių žemaičių vertinama kaip neprestižinė, palyginti su aukštaičių tarme, tapatinama su valstybine kalba. Taigi, šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad žemaičių tarmė Telšių miesto gyventojų yra vartojama ir vertinama itin palankiai. Šio darbo autorė, tirdama Telšių kalbinį kraštovaizdį, sieks nustatyti, ar šios Telšių gyventojų kalbinės nuostatos žemaičių tarmės atžvilgiu atsiskleis ir kalbiniame kraštovaizdyje.

Andrius Brazdžionis savo magistro darbe (2022) pastebėjo, kad Lietuvos kalbinio kraštovaizdžio tyrimuose mažai dėmesio skiriama mažesniems miestams, kurių etninę sudėtį iš esmės sudaro lietuviai. Brazdžionis tyrė Panevėžio, Aukštaitijos regiono sostinės, kalbų pasirinkimą neoficialiuosiuose užrašuose (skelbimuose, lipdukuose ir grafičiuose). Tyrimui pasirinktos pagrindinės Panevėžio miesto zonos – miesto centras ir centro apylinkės bei miesto parkai. Atlikus tyrimą nustatyta, kad tiek Panevėžio centro, tiek parkų zonose dominuoja grafičiai (94,65 % visų užrašų), ženkliai mažiau buvo rasta lipdukų (3,98 %), o mažiausiai

fiksuota skelbimų – tik 1,37 %. Vienakalbiuose grafičiuose dažniausiai vartojamos lietuvių ir anglų kalbos, dvikalbiuose – lietuvių-anglų ir lietuvių-rusų. Pastebėta, kad būtent grafičiuose atsiskleidžia didžiausia kalbinė įvairovė, apskaičiuota net 19 skirtingų vienakalbių, dvikalbių ir trikalbių kombinacijų. Gauti rezultatai parodė, kad globalizacijos procesas ryškiai pastebimas Panevėžio grafičiuose ir lipdukuose – anglų ir lietuvių kalbų vartojimo dažnumas panašus. Taigi, susidomėjimas ne tik didmiesčių, bet ir kitų miestų kalbiniu kraštovaizdžiu parodo, kad šie tyrimai Lietuvoje yra plėtojami ir pamažu įsitvirtina. Būtent šios aplinkybės paskatino šio darbo autorę tirti Žemaitijos etninio regiono sostinės – Telšių – kalbinį kraštovaizdį.

1.5. Valstybinės kalbos įstatymas ir kalbinis kraštovaizdis

Tiriant kalbinį kraštovaizdį, svarbu paminėti tai, jog Lietuvoje yra įvestas valstybinės kalbos įstatymas. Lietuva, atgavusi nepriklausomybę, priėmė iki tol dar nebuvusį kalbos įstatymą. 1995 m. sausio 31 d. buvo išleistas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas – lietuvių kalba oficialiai tapo Lietuvos Respublikos valstybinė kalba. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas[2] apibrėžia ir pateikia tai, jog valstybinė kalba privaloma visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų antspauduose, spauduose, dokumentų blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose užrašuose, Lietuvos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei aprašuose (17 straipsnis).

Tautinių bendrijų organizacijų pavadinimai, jų informaciniai užrašai greta valstybinės kalbos gali būti pateikiami ir kitomis kalbomis. Užrašų kitomis kalbomis formatas negali būti didesnis negu užrašų valstybine kalba (18 straipsnis). Dažniausiai vertimas užsienio kalba būna parašytas ne tik mažesniu šriftu, bet ir apačioje, po originaliu valstybinės kalbos užrašu. Taip pat – oficialios, sunormintos vietovardžių lytys Lietuvos Respublikoje rašomos valstybine kalba (14 straipsnis). Lietuvos Respublikos Konstitucijoje apie tautinių bendrijų kalbas rašoma taip: „Piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius.“[3]

[2] https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?jfwid=32wf6lrn
[3] https://www.lrk.lt/lietuvos-respublikos-konstitucija/2-skirsnis-zmogus-ir-valstybe/45-37-straipsnis

2. Telšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimas

2.1. Telšių miesto pristatymas

Prieš pristatant Telšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimo analizę, yra būtina trumpai pristatyti šį miestą, kad būtų lengviau suprasti būtent tokio kalbinio kraštovaizdžio susidarymo priežastis bei tyrimo rezultatus.

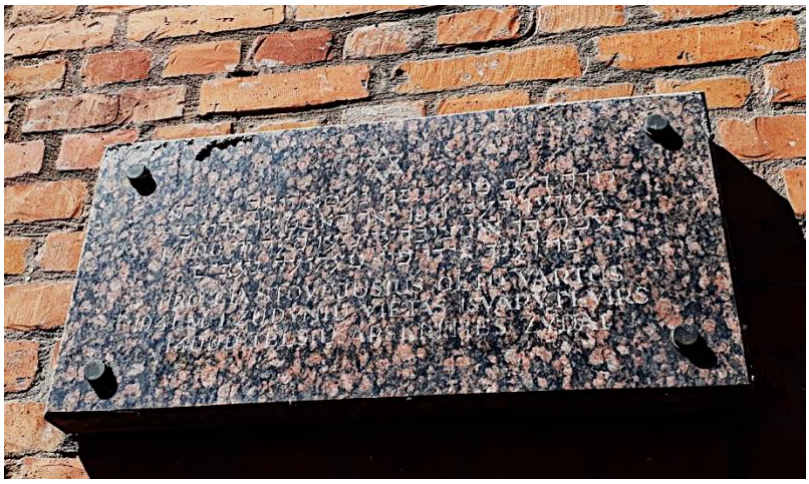
Telšiai – tai miestas šiaurės vakarų Lietuvoje. Telšių rajono savivaldybėje, 2023 metų duomenimis, nuolatinių gyventojų skaičius siekia 39 141[4]. Mieste gyvena itin mažai kitų etninių grupių, didžiąją daugumą sudaro lietuviai (97,4 %). Kitos etninės grupės, gyvenančios Telšiuose, yra rusai (1,7 %), ukrainiečiai (0,14 %), baltarusiai (0,12 %), vokiečiai (0,04 %), lenkai (0,04 %) ir kiti (0,51%). Taigi, palyginus su Lietuvos didmiesčiais, Telšiai yra labai lietuviškas miestas.

Svarbus faktorius, kuris prisideda prie kalbinio kraštovaizdžio formavimosi yra tai, kad Telšiai yra Žemaitijos etninio regiono sostinė. Šio miesto centrinė dalis yra urbanistikos paminklas. Nors Telšiai, etniniu požiūriu, ypač lietuviškas miestas, tačiau be bendrinės kalbos mieste dar yra vartojama telšiškių tarmė (šiaurės žemaičių patarmės dalis). Tarmė šiame mieste ypač svarbi, atlikto tyrimo (Ramonienė 2022) metu paaiškėjo, kad per interviu kai kurie pašnekovai, ypač Telšiuose, Skuode ir Pasvalyje, kaip gimtąją ar vieną iš gimtųjų greta bendrinės lietuvių kalbos nurodė savo tarmę. Nors tarminiai kodai visuomenėje dažnai turi žemesnę socialinę reikšmę nei bendrinė kalba ir dažnai yra neigiamai vertinami tiesiogiai, jie gyvuoja ir neišnyksta. Anot Peter'io Trudgill'o (2016), viena iš tų priežasčių yra su tarmėmis susijusios teigiamos emocijos, ypatingą galią turinti tarmių solidarumo, grupinės tapatybės funkcija, tarmę vartojančių kalbėtojų socialinis patrauklumas ir kt. Galima teigti, kad žemaičių tarmė Telšių mieste yra vertinamai teigiamai, tai vėliau atskleis atlikto kalbinio kraštovaizdžio tyrimo rezultatai.

Kitas aspektas, kurį verta paminėti, yra XIX a. Telšių miesto istorinė padėtis. Telšiuose XIX a. daugiau nei pusę gyventojų sudarė žydai, mieste, šiauriniame turgaus aikštės pakraštyje, buvo istorinis žydų kvartalas. Šis kvartalas apėmė dabartinę miesto Respublikos gatvę, kurioje gyveno žydų prekeiviai bei amatininkai. Tarpukario laikotarpiu gausi žydų bendruomenė Telšiuose aktyviai dalyvavo įvairiose gyvenimo sferose: čia veikė žydų bankas, biblioteka, labdaringos organizacijos ir sporto klubas. Tačiau didžiausias dėmesys buvo skiriamas mokslui. Nuo XIX a. vid. Telšiuose veikė sekuliari žydų mokykla rusų dėstomąja kalba, o tarpukariu buvo įkurta pirmoji Nepriklausomoje Lietuvoje žydų ortodoksų mergaičių

[4] https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-regionai-2023/zmones/demografija#gyventojai

gimnazija. Paraleliai buvo atidaryta ir vienintelė to meto Lietuvoje žydų mokytojų seminarija. Ir žinoma, XIX a. pab. Telšiuose įkurta ješiva, kuri pelnė pasaulinį pripažinimą[5]. Šiuos įvykius patvirtina atmino lenta ant pirmosios Telšių sinagogos. Šis kalbinio kraštovaizdžio elementas – dvikalbis, pirmiausia, pavartojama jidiš kalba, o žemiau – lietuvių. (1 pav.).

1 pav. *Atmino lenta ant pirmosios Telšių sinagogos*

2.2. Telšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimo analizė

2.2.1. Bendroji informacija

Siekiant ištirti Telšių kalbinį kraštovaizdį, kaip ir daugelyje tokio tipo tyrimų, buvo pasirinkta analizuoti tiek gyventojų, tiek turistų aktyviai lankoma centrinė miesto zona (Kęstučio g., Turgaus a., Iždinės g., Respublikos g.) kalbinius užrašus. Iš visų Telšių gatvių buvo pasirinktos tirti būtent šios, nes šioje zonoje yra didelė tikimybė aptikti įvairių kalbinių sąveikos formų. Taip pat miesto centrą dažnai formuoja istoriniai ir kultūriniai veiksniai, kurie gali atsispindėti kalbos vartojime, todėl tyrinėjant kalbinį kraštovaizdį miesto centre galima gauti vertingos informacijos apie miesto raidą, kultūrinę įvairovę ir socialinę dinamiką, kuri gali būti naudinga ne tik urbanistams, sociologams ir kitiems specialistams.

Šiame tyrime analizuojami viešojo ir privataus sektorių bei meno objektų (skulptūrų, atminimo lentų ir kt.) kalbiniai ženklai. Užrašai ant viešojo ir privataus sektorių objektų skirstomi į kategorijas. Viešojo sektoriaus kalbiniai ženklai išskiriami į dvi kategorijas: 1) užrašai ant viešųjų įstaigų ir 2) užrašai ant gatvių pavadinimų lentelių. Privataus sektoriaus kalbiniai ženklai taip pat išskiriami į dvi kategorijas: 1) parduotuvių ir privačių įmonių iškabos; 2) skelbimai. Verta paminėti tai, kad atliekant tyrimą buvo taikomas kiekybinis tyrimo metodas,

[5] https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/istoriniai-zydu-kvartalai/telsiu-istorinis-zydu-kvartalas/

o siekiant atskleisti tam tikrų ženklų kalbinį pasirinkimą buvo pasitelkti aprašomieji ir interpretaciniai metodai.

Tyrimui reikalinga medžiaga Kęstučio, Iždinės bei Respublikos gatvėse ir Turgaus aikštėje pradėta rinkti 2023 m. balandžio mėn., o baigta – 2024 m. gegužės mėn. Šios gatvės tyrimui buvo tinkamiausios, nes jose aktyviausiai veikia verslai, yra įsteigtos įvairios įmonės ir yra didelė koncentracija kalbinių ženklų. Iš viso tyrimui buvo surinkti 238 tekstiniai užrašai. Iš visų kalbinių ženklų, 34 buvo priskirti viešojo sektoriaus, 164 privataus sektoriaus užrašams ir 40 užrašams ant meno objektų.

Tiriamojoje dalyje kalbiniai ženklai analizuojami pagal tokius aspektus, kaip: 1) kalbos pasirinkimas; 2) ženklo tipas (vienakalbis, dvikalbis ar daugiakalbis); 3) galima kalbos ar jos atmainos pasirinkimo priežastis. Kadangi vienas iš tyrimo tikslų yra ištirti, ar yra pastebimi kalbiniai skirtumai tarp viešojo, privataus sektorių bei meno objektų užrašų, šis tyrimas dalijamas į tris dalis – šių skirtingų objektų rūšių kalbinio kraštovaizdžio tyrimo rezultatai aprašomi atskirai. Kitame poskyryje pagal išvardytus aspektus šie kalbiniai ženklai yra plačiau nagrinėjami ir analizuojami.

2.2.2. Viešojo sektoriaus kalbiniai ženklai

Šiame poskyryje pristatomi viešojo sektoriaus kalbinių ženklų tyrimo, pagal anksčiau išvardytas kategorijas, analizė. Viešasis sektorius gali būti apibūdintas, kaip „instrumentas, finansuojamas valstybės piliečių (mokesčių mokėtojų) lėšomis, skirtas viešajam interesui realizuoti – kuriant viešąsias gėrybes teikti naudą visai visuomenei ir užtikrinti konkrečioje valstybėje gyvenančių žmonių gerovę“[6]. Šis apibūdinimas tinka pirmajai viešojo sektoriaus kategorijai – viešosios įstaigos (valstybinės, savivaldybės, švietimo, medicinos ar religinės). Tyrimo metu užrašai buvo užfiksuoti ant tokių viešųjų įstaigų, kaip Telšių rajono savivaldybė, Telšių miesto seniūnija, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Telšių–Tauragės teritorinis skyrius ir kt. Antroji viešojo sektoriaus kategorija – gatvių pavadinimų lentelės. Centrinėje Telšių miesto zonoje ant viešojo sektoriaus objektų buvo užfiksuoti 34 užrašai.

Atliekant tyrimą ant viešųjų įstaigų pavyko užfiksuoti 12 užrašų. Užrašų pasiskirstymas pagal gatves yra toks:

---

6 https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/Vie%C5%A1ojo%20sektoriaus%20ataskaita_galutin%C4%97%20(002).pdf

- Respublikos gatvė: 6 užrašai
- Turgaus aikštė: 4 užrašai
- Kęstučio gatvė: 1 užrašas
- Iždinės gatvė: 1 užrašas

Šie rezultatai rodo, kad didžiausia užrašų koncentracija ant viešųjų įstaigų yra Respublikos gatvėje, kur buvo rasta lygiai pusė visų fiksuotų užrašų (6 iš 12). Trečdalis visų užrašų buvo užfiksuota Turgaus aikštėje (4 iš 12), o Kęstučio ir Iždinės gatvėse užfiksuota po vieną užrašą – jie sudaro po 8,3 % bendro užrašų skaičiaus. Tokiam rezultatų pasiskirstymui įtakos galėjo turėti tai, kad Respublikos gatvė ir Turgaus aikštė yra didesnės nei Kęstučio ir Iždinės gatvės. Taip pat šis pasiskirstymas leidžia daryti prielaidą, kad Respublikos gatvė ir Turgaus aikštė yra pagrindinės viešosios erdvės, kuriose yra didžioji dalis viešųjų įstaigų. Visi šie ženklai, nepriklausomai nuo gatvės, yra vienakalbiai, kuriuose vartojama lietuvių kalba. Taigi, šie duomenys parodo, kad tyrinėtoje miesto zonoje užrašuose ant viešųjų įstaigų informacija yra pateikiama vien tik valstybine kalba ir yra užtikrintas lietuvių kalbos vartojimas viešojoje erdvėje. Žemiau pateikiamas užrašo ant viešosios įstaigos pavyzdys (2 pav.).

2 pav. *Užrašas ant viešosios įstaigos*

Tyrimo metu centrinėje miesto zonoje buvo užfiksuotos 22 skirtingos gatvių pavadinimų lentelės. Užrašų pasiskirstymas pagal gatves pateikiamas žemiau:

- Respublikos gatvė: 10 užrašų
- Turgaus aikštė: 5 užrašai

- Kęstučio gatvė: 5 užrašai
- Iždinės gatvė: 2 užrašai

Respublikos gatvėje užfiksuota daugiausiai užrašų (10), tam įtakos galėjo daryti tai, kad tai yra viena iš pagrindinių miesto gatvių. Kęstučio gatvėje ir Turgaus aikštėje buvo fiksuota po 5 užrašus – dvigubai mažiau nei Respublikos gatvėje. Mažiausiai užrašų užfiksuota Iždinės gatvėje, tam įtakos gali turėti tai, kad ši gatvė, palyginus su kitomis, yra mažesnė.

Tyrimo rezultatai parodė, kad centrinėje miesto zonoje visi užrašai ant gatvių pavadinimų lentelių yra vienakalbiai, juose vartojama lietuvių kalba, todėl galima padaryti išvadą, kad toks absoliutus lietuvių kalbos vartojimas atspindi stiprią valstybinės kalbos politiką ir jos įgyvendinimą viešojoje erdvėje. Žemiau pateikiami Telšiuose fiksuotų užrašų pavyzdžiai ant gatvės pavadinimų lentelių (3 pav. ir 4 pav.).

3 pav. *Gatvės pavadinimo lentelė*

4 pav. *Gatvės pavadinimo lentelė*

Apibendrinant, galima sakyti, kad viešojo sektoriaus kalbinių ženklų tyrimo rezultatai rodo, kad visuose užrašuose tiek ant viešųjų įstaigų, tiek ant gatvių pavadinimų lentelių yra vartojama lietuvių kalba ir visi užrašai yra vienakalbiai. Nebuvo fiksuota jokių užrašų kita kalba ar tarme. Taigi, centrinėje miesto dalyje viešieji užrašai visiškai atitinka valstybinės kalbos vartojimo reikalavimus ir atspindi stiprią lietuvišką kalbinę tapatybę šioje miesto dalyje.

2.2.3. Privataus sektoriaus kalbiniai ženklai

Šiame poskyryje aptariami privataus sektoriaus kalbinių ženklų tyrimo rezultatai ir jų analizė pagal anksčiau išvardytus aspektus. Privatus sektorius apibrėžiamas, kaip „šalies ūkio dalis, kuri apima fizinių ir juridinių asmenų ekonominę veiklą, tenkinančią jų privačius interesus – gauti pelno ar pajamų“[7]. Toks apibrėžimas tinka pirmajai privataus sektoriaus

[7] https://www.vle.lt/straipsnis/privatus-sektorius/

kategorijai – parduotuvėms ir privačioms įmonėms, kurių užrašai bus pirmiausia nagrinėjami šiame poskyryje. Tyrimo metu tokio tipo užrašai buvo užfiksuoti ant kavinių, viešbučių, parduotuvių ir kt. iškabų. Antrajai privataus sektoriaus kategorijai šio darbo autorė priskyrė skelbimus. Tyrime buvo fiksuojami tiek privačių asmenų skelbimai, tiek vieši skelbimai (pvz. kvietimai į koncertus ir kitus renginius). Telšių miesto centrinėje dalyje buvo užfiksuoti 164 privataus sektoriaus kalbinių elementų.

Tyrimo metu ant parduotuvių ir kitų privačių įstaigų iškabų buvo užfiksuotas 101 užrašas. Užrašai pasiskirsto gana netolygiai, jų pasiskirstymas pagal gatves yra toks:

- Respublikos gatvė: 59 užrašai
- Turgaus aikštė: 31 užrašas
- Kęstučio gatvė: 7 užrašai
- Iždinės gatvė: 4 užrašai

Respublikos gatvėje aptikta 50 lietuviškų vienakalbių užrašų, po vieną vienakalbį ženklą buvo fiksuota anglų ir italų kalbomis bei žemaičių tarme. Dvikalbių užrašų fiksuota apie 10 kartų mažiau – tik 5. Iš jų trijuose vartojama lietuvių ir anglų kalbos, o dviejuose – lietuvių ir žemaičių. Pavyko aptikti ir daugiakalbį ženklą – jame vartojamos net 6 kalbos (lietuvių, anglų, vokiečių, rusų, estų ir latvių). Objektas, ant kurio yra šis daugiakalbis užrašas – kavinė „Sūrio DŽIUGAS namai“. Ant iškabos penkiomis kalbomis parašytas žodis „sūris“, o šeštąja kalba, lietuvių, didesniu šriftu matomas užrašas „legendinis sūris“ (5 pav.). Tokį kalbų pasirinkimą galėjo lemti tai, kad Respublikos gatvė Telšiuose yra aktyviai lankoma turistų, dėl įvairių istorinių ir kultūrinių paminklų, tad šis ženklas užsienio turistus gali informuoti, kad šioje vietoje yra galimybė paragauti ar įsigyti sūrio. Visgi Respublikos gatvėje dominuoja vienakalbiai lietuviški užrašai.

5 pav. *Daugiakalbis užrašas ant kavinės „Sūrio DŽIUGAS namai“*

Turgaus aikštėje užfiksuotas šiek tiek mažesnis užrašų kiekis ant iškabų – 31. Čia pastebėta ir mažesnė kalbinė įvairovė, net 26 užrašai yra vienakalbiai, kuriuose vartojama lietuvių kalba, aptiktas ir žemaitiškas vienakalbis ženklas. Dvikalbiuose ženkluose dominuoja lietuvių ir anglų kalba – buvo aptikti 3 tokie ženklai, o viename dvikalbiame ženkle vartojama lietuvių ir žemaičių (6 pav.). Šalia lietuviško palinkėjimo, žemaitiškai parašyta „[s]tipriai (daug) valgykime ir rimtai švęskime!“. Svarbu pastebėti, nors ir užrašuose dominuoja lietuvių kalba, tačiau žemaičių tarmė irgi yra vartojama.

6 pav. *Dvikalbis užrašas ant parduotuvės*

Kęstučio gatvėje ant parduotuvių iškabų buvo užfiksuoti 7 užrašai. Kalbinių ženklų tipai pasiskirsto beveik tolygiai: 4 vienakalbiai (visuose vartojama lietuvių kalba) ir 3 dvikalbiai (visuose vartojama lietuvių ir anglų kalbos). Iždinės gatvėje aptikti tik 4 užrašai. Visi jie vienakalbiai, kuriuose vartojama lietuvių kalba.

Tiriant parduotuvių iškabas buvo pastebėta keletas įdomių tendencijų. Nemažai pavadinimų nurodo įstaigos lokaciją („Ant kalno“, „Po liepa“, „Senamiestis“, „Prie fontano“, „Teatro kavinė“). Taip pat ant įstaigų iškabų gana populiaru vartoti asmenvardžius („Pas Moniką“, „Ieva“, „Daivutės gėlės“, „Pas Jolantą“, „Pas Stefą“, „Fotoromas“, „Viktorija Ach grožio studija“, „Pas Liną“, „Vėjūnė“. Galima pastebėti, kad didžioji dauguma vartojamų asmenvardžių yra moteriškos giminės. Tyrimo metu buvo atrasta kavinė, kurios pavadinimas „Meškos pėda“ – toks pavadinimas gali rodyti, kad Telšių miesto gyventojai yra sukūrę glaudų ryšį su miestu, nes meška yra Telšių miesto simbolis. Įdomu ir tai, kad Respublikos gatvėje rasta parduotuvė ir restoranas tokiais pačiais pavadinimais tik skirtingomis kalbomis – „7 kalvos“ ir „7 hills“. Šis pavadinimas taip pat turi sąsajų su Telšiais, nes miestas yra įsikūręs ant septynių kalvų. Tai gana simbolinis pavadinimas, kuris gali atskleisti stiprų santykį su miestu. Dėmesį atkreipė šakočių kepyklėlės pavadinimas „Kontėna“ (7 pav.). Šios įmonės pavadinimas kilęs iš žemaitiško žodžio „kontėns“, kuris reiškia viskuo patenkintas. Plačiau pasidomėjus šia įmone, buvo išsiaiškinta, kad būtent šios įmonės pavadinimas Lietuvių kalbos instituto 2019 metais organizuotame konkurse „Žemaitija versle: prekių ženklai, pavadinimai, rinkodaros ir turizmo strategijos“ buvo apdovanotas kaip tarmiškiausias, originaliausias ir meniškiausias Žemaitijos regiono prekės ženklas. Po kepyklėlės pavadinimu matomas lietuviškas užrašas, kuris dalinai paaiškina įmonės pavadinimo reikšmę („Jūs patenkinti – mes laimingi!“).

7 pav. *Užrašas ant šakočių kepyklėlės*

Tiriant Respublikos gatvę buvo pastebėti du išskirtiniai užrašai. Vienoje iškaboje žemaičių tarme parašyta „Kepts gaidīs“, kitoje itališkai – „Uno Momento“ (8 pav.). Įdomu tai, kad prie žemaitiško užrašo nėra jokio prierašo lietuvių kalba. Šalia esančios picerijos „Uno Momento“ pavadinimą ir pasirinktą kalbą galimai lėmė tai, kad įstaigoje tiekiamas itališkas maistas. Taigi, aptarus įdomesnius kalbinio kraštovaizdžio pastebėjimus, galima matyti, kad tarmės vartojimas daro įtaką privataus sektoriaus kalbiniam kraštovaizdžiui, tačiau jis yra formuojamas ir kitų kalbų.

8 pav. *Užrašai ant maitinimo įstaigų*

Taigi, ištyrus užrašus ant parduotuvių ir privačių įmonių iškabų, buvo nustatyta, kad centrinėje Telšių zonoje vienakalbiai lietuviški užrašai sudaro didžiąją dalį visų ženklų (~82,18 %), vienakalbiai anglų ir italų kalbų užrašai vartojami tik ~0,99 %, o žemaičių tarmė kiek

daugiau, ~1,98%. Kalbos dvikalbiuose užrašuose varijuoja šiek tiek labiau: lietuvių ir anglų kalbos fiksuotos ~5,94 % užrašų, ~2,97 % pastebėta lietuvių ir žemaičių. Iš 101 iškabos, tik vienoje vartojamo daugiau nei dvi kalbos, šiuo atveju šešios. Šie rezultatai rodo, kad centrinėje miesto dalyje, kurioje intensyviai lankosi tiek gyventojai, tiek turistai, vyrauja lietuvių kalba. Nors lietuvių kalba šioje zonoje yra dominuojanti, tačiau taip pat yra pastebimas tam tikras kalbinės įvairovės lygis, ypač Respublikos gatvėje, kur yra vartojamos tiek kitos užsienio kalbos, tiek tarmė. Tokie rezultatai gali atspindėti vietinių gyventojų ir lankytojų iš kitų miestų ar šalių kalbinius poreikius.

Antra privataus sektoriaus kategorija – skelbimai. Skelbimai, lyginant su užrašais ant parduotuvių ar privačių įstaigų, yra gana laikini ir nuolat kintantys objektai. Šio tyrimo metu skelbimai buvo fiksuojami kas pusę metų, iš viso užfiksuoti 63 skirtingi skelbimai. Užrašų skaičius skelbimuose centrinėje miesto zonoje pasiskirsto taip:

- Respublikos gatvė: 21 užrašas
- Turgaus aikštė: 32 užrašai
- Kęstučio gatvė: 7 užrašai
- Iždinės gatvė: 3 užrašai

Tyrimo rezultatai rodo, kad Respublikos gatvėje dominuoja vienakalbiai lietuviški skelbimai, kurie sudaro daugiau nei pusę visų užrašų (61,9 %). Buvo užfiksuoti 2 žemaitiški vienakalbiai skelbimai. Dvikalbių užrašų pasiskirstymas tarp lietuvių ir anglų kalbų bei lietuvių ir žemaičių yra vienodas, abiejų užrašų buvo rasta po 3, tai sudaro 14,3 % visų užrašų. Tokie rezultatai rodo, kad egzistuoja kalbinė įvairovė, tačiau lietuvių kalba yra dominuojanti.

Turgaus aikštėje buvo užfiksuota daugiau skelbimų nei Respublikos gatvėje – 32. Šioje aikštėje buvo užfiksuoti 24 lietuviški ir 5 žemaitiški vienakalbiai skelbimai. Pavyko užfiksuoti ir 3 dvikalbius skelbimus, kuriuose vartojama lietuvių kalba ir žemaičių tarmė. Taigi, Turgaus aikštėje dominuoja vienakalbiai lietuviški užrašai, sudarantys tris ketvirtadalius visų skelbimų. Įdomu tai, kad užrašai žemaičių tarme taip pat sudaro reikšmingą dalį (15,6 %). Dvikalbiai užrašai jau minėtomis kalbomis sudaro 9,4 %. Šie tyrimo duomenys atskleidžia, kad, nors ir lietuvių kalba išlieka dominuojančia kalba, žemaičių tarmė skelbimuose šioje aikštėje yra vartojama taip pat pakankamai plačiai.

Tiriant Kęstučio gatvės kalbinį kraštovaizdį pavyko užfiksuoti 7 užrašus. Visi šie užrašai yra vienakalbiai, juose vartojama lietuvių kalba. Taigi, šioje gatvėje skelbimuose kalbinės įvairovės nėra, vadinasi, lietuvių kalba visiškai dominuoja. Tokie rezultatai gali

reikšti, kad ši gatvė yra mažiau paveikta kalbinės įvairovės ar yra mažiau lankoma turistų iš kitų šalių, o skelbimų turinys yra labiau sufokusuotas į vietinius gyventojus.

Iždinės gatvėje užfiksuoti tik 3 skelbimai, visi jie, kaip ir Kęstučio gatvėje, vienakalbiai, kuriuose vartojama lietuvių kalba. Tokį mažą skelbimų kiekį galimai lėmė tai, kad ši gatvė itin maža ir galbūt ne tokia lankoma gyventojų ar turistų. Nors ši gatvė turi mažiausią užrašų skaičių, joje aiškiai atsispindi lietuvių kalbos dominavimas be jokios kalbinės įvairovės.

Tiriant skelbimus dėmesį patraukė vartojama žemaičių tarmė. Ypač įdomiai atrodo vienakalbiai žemaitiški skelbimai (9 pav.), kurie yra visiškai orientuoti į žmones, kurie supranta ir kalba žemaitiškai. Skelbime yra kviečiama į Durbės mūšio minėjimą. Šis mūšis yra itin svarbus Žemaitijai, nes 1260 m. liepos 13 d. vykusiame Durbės mūšyje jungtinė Žemaitijos genčių kariuomenė sutriuškino Livonijos, Prūsijos, Danijos ir Švedijos karalaičio Karolio kariuomenę. Taigi, ir į minėjimą su pasididžiavimu yra kviečiama žemaitiškai. Svarbu paminėti tai, kad visa minėjimo programa pristatoma taip pat žemaitiškai. Kitame vienakalbiame žemaitiškame skelbime yra kviečiama į Užgavėnių šventę (10 pav.), vėlgi, visa informacija pateikiama tik žemaitiškai, tad asmuo, kuris visiškai nemoka tarmiškai, tokio skelbimo turinio gali nesuprasti. Vadinasi, skelbimas skirtas miesto gyventojams, žemaičiams.

9 pav. *Durbės mūšio minėjimo skelbimas* 10 pav. *Užgavėnių šventės skelbimas*

Apžvelgus Telšių centrinės dalies užrašus ant skelbimų, galima teigti, kad visose tirtose gatvėse dominuoja vienakalbiai lietuviški užrašai. Buvo pastebėta, kad Turgaus aikštės ir Respublikos gatvės skelbimuose žemaičių tarmė yra pakankamai plačiai vartojama tiek vienakalbiuose, tiek dvikalbiuose užrašuose. Tokie rezultatai rodo, kad tarmė Telšiuose yra

vertinama ir vartojama. Būtent tik Respublikos gatvėje ir Turgaus aikštėje buvo fiksuoti skelbimai, kuriuose vartojamos dvi kalbos. Tam įtakos galėjo turėti tai, kad šiose gatvėse yra, galimai, aktyvesni žmonių srautai. Dvikalbiuose skelbimuose vartojamos lietuvių ir anglų kalbos bei lietuvių ir žemaičių. Tai rodo, kad yra stengiamasi skelbimuose pateiktą informaciją skleisti kuo platesnei auditorijai, įskaitant turistus, kurie kalba angliškai. Galima pastebėti mažesnę kalbinę įvairovę Kęstučio ir Iždinės gatvėse. Taigi, šie tyrimo rezultatai atskleidžia, kad skirtingose gatvėse, nors jos yra šalia viena kitos, kalbinė įvairovė skiriasi, o tai gali parodyti, kad vienos gatvės yra aktyviau lankomos nei kitos.

Apibendrinti viešojo sektoriaus užrašų tyrimo rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. *Privataus sektoriaus užrašų kalbos ir kalbinių ženklų tipai*

Vienakalbiai			
Kalba/tarmė	**Parduotuvės**	**Skelbimai**	**Iš viso**
Lietuvių	84	47	131
Anglų	1	0	1
Žemaičių	2	7	9
Italų	1	0	1
Dvikalbiai			
Kalbos/tarmė	**Parduotuvės**	**Skelbimai**	**Iš viso**
Lietuvių ir anglų	9	3	12
Lietuvių ir žemaičių	3	6	9
Daugiakalbiai			
Kalbos/tarmė	**Parduotuvės**	**Skelbimai**	**Iš viso**
Lietuvių, anglų, vokiečių, rusų, estų, latvių	1	0	1

Remiantis šio tyrimo rezultatais, privačiame sektoriuje dominuoja lietuvių kalba, ji vartojama visų tipų ženkluose: vienakalbiuose vartojama ant 129 užrašų, dvikalbiuose – ant 15 ir daugiakalbiuose – ant 1. Ypač dvikalbiuose užrašuose dažnai vartojama anglų kalba. Privačiojo sektoriaus kalbiniame kraštovaizdyje gausu ir žemaičių tarmės – ji vartojama net 9 vienakalbiuose užrašuose. Daugiakalbiame užraše fiksuotos tokios kalbos, kaip lietuvių, anglų, vokiečių, rusų, estų, latvių. Buvo ištirta, kad dominuoja vienakalbiai ženklai, jų užfiksuota net 148. Remiantis šiais duomenis, galima sakyti, kad Telšių miesto gyventojų teigiamas požiūris

į žemaičių tarmę (kitų mokslininkų tyrimų duomenimis) atsispindi privačiojo sektoriaus kalbiniame kraštovaizdyje – žemaičių tarmė aktyviai vartojama ir vienakalbiuose ir dvikalbiuose užrašuose.

2.2.3. Meno objektų kalbiniai ženklai

Galima sakyti, kad kalbinio kraštovaizdžio kontekste paminklai ir skulptūros gali būti laikomi vienais pagrindinių simbolinių arba semiotinių kalbinio kraštovaizdžio komponentų. Jie išplečia šią sąvoką už grynai tekstinės komunikacijos ribų, įtraukdami vizualinius ir erdvinius elementus, kurie perteikia sudėtines kultūrines, istorines ir socialines reikšmes. Taigi, siekiant atskleisti visapusišką Telšių kalbinį kraštovaizdį, buvo pasirinkta tirti ir užrašus ant meno objektų. Šio darbo autorė meno objektams priskiria tokius objektus, kaip skulptūros, atminimo lentos, paminklai ir kt. Centrinėje miesto zonoje iš viso buvo užfiksuota 40 užrašų ant įvairių **meno objektų**. Užrašų skaičius ant šių objektų gatvėse pasiskirsto taip:

- Respublikos gatvė: 28 užrašai
- Turgaus aikštė: 9 užrašai
- Kęstučio gatvė: 2 užrašai
- Iždinės gatvė: 1 užrašas

Rezultatai rodo, kad Respublikos gatvėje užrašai ant meno objektų atskleidžia didelę kalbinę įvairovę. Daugiausia vienakalbių užrašų fiksuota žemaičių tarme (32,1 %), panašią dalį sudaro ir vienakalbiai lietuviški užrašai (21,4 %). Nemažą dalį taip pat sudaro dvikalbiai užrašai, kuriuose dažniausiai derinama lietuvių kalba su anglų (17,9 %) arba žemaičių (10,7 %). Po kartą buvo užfiksuota ir lotyniškų užrašų šalia lietuvių kalbos ir žemaičių tarmės. Tokie rezultatai atskleidžia, kad meno objektai šioje gatvėje yra skirti plačiai auditorijai. Galima teigti, kad meno objektais siekiama supažindinti vietos ir užsienio turistus su Telšių istorija ir kultūra. Buvo aptikti du daugiakalbiai objektai, viename vartojamos 3 kalbos (lietuvių, anglų ir žemaičių), kitame – net 7.

Turgaus aikštėje taip pat pastebima kalbinė įvairovė, tačiau didžiausią dėmesį pritraukia daugiakalbis objektas, kuriama vartojamos net 28 kalbos. Tai aiškiai parodo didžiulį siekį orientuotis į užsienio turistus. Pastebėta tai, kad vienakalbiai žemaitiški užrašai (33,3 %) ant meno objektų yra dažnesni nei lietuviški (22,2 %). Pavyko užfiksuoti ir 1 lotynišką vienakalbį užrašą. Taigi, tokie rezultatai parodo, kad žemaičių tarmė Telšiuose yra vertinama ir puoselėjama. Tyrimo metu užfiksuoti ir 2 dvikalbiai užrašai, abiejuose vartojama lietuvių kalba ir žemaičių tarmė.

Kęstučio gatvėje užfiksuoti tik 2 užrašai ant meno objektų, abu vienakalbiai, 1 lietuviškas ir 1 žemaitiškas (11 pav.). Šioje gatvėje išryškėja maža kalbinė įvairovė ir nedidelis užrašų skaičius, to priežastis yra ta, kad šioje gatvėje meno objektai nėra taip plačiai paplitę.

11 pav. *Meno ženklas „Dvi Blezdīngas“*

Iždinės gatvėje buvo užfiksuotas tik vienas užrašas, kuris buvo rastas ant Telšių ješivos. Įdomu tai, kad jis yra dvikalbis, vartojamos lietuvių ir jidiš kalbos. Nors pavyko užfiksuoti tik vieną užrašą, jis rodo tam tikrą kultūrinės įvairovės buvimą, nes Telšių ješiva – tai erdvė, kurioje saugomas ir aktualizuojamas žydų kultūros paveldas.

Tiriant kalbinį kraštovaizdį, buvo pastebėta keletas itin įdomių objektų. Pirmiausia, dėmesį patraukė lotynų kalbos vartojimas. Lotynų kalba vartojama tokiuose užrašuose, kaip „Samogitia“, „Samogitiae pars“, „Samogitia patria una“. „Samogitia“ – tai lotyniškas Žemaitijos pavadinimas. Dėmesį taip pat atkreipė daugiakalbiai objektai. Pirmasis jų – Durbės mūšio paminklas (12 pav.), ant kurio buvo pastebėti užrašai septyniomis kalbomis: žemaičių, lietuvių, latvių, estų, lenkų, vokiečių ir anglų. Užrašuose visomis kalbomis yra pateikta ta pati informacija – kam skirtas paminklas („Herojiškai išlikimo kovai [...] laimėtam Durbės mūšiui“, įvykio metai ir įvykio reikšmė istorijai.

12 pav. *Skulptūra Durbės mūšiui*

Daugiausia kalbų buvo pavartota ant skulptūros „Rotušės šulinys“ – net 28 kalbos (13 pav.). Tokį skulptūros daugiakalbį užrašą galimai lėmė faktas, kad iš skulptūros bėga geriamas vanduo. Siekiant žmonėms pranešti tokią informaciją buvo pavartotos islandų, anglų, rumunų, ukrainiečių, rusų, švedų, italų, lietuvių, suomių, esperanto ir kt. kalbos, o žemaičių tarme šis užrašas parašytas pirmiausia, aukščiau už kitus ir didesniu šriftu nei kitomis kalbomis.

13 pav. *Skulptūra „Rotušės šulinys“*

Dar vienas įrodymas, kad Telšių gyventojams žemaičių tarmė ypač svarbi, yra meninė plokštė skirta žemaičių kalbai (14 pav.). Meninėje plokštėje galima įžvelgti žemaitiškus žodžius, o kairiajame viršutiniame kampe aplink QR-kodą žemaitiškai parašyta „Žemaitėškā šnekietė –

kap kūlius ritintė“. Pagrindinis meninės plokštės akcentas – reljefinė plokštė su išgraviruotais žemaitiškais žodžiais – savotiškas žemaičių žemės žemėlapis, parodantis žemaičių kalbos grožį bei autentiškumą. Nuskenavus QR-kodą, suteikiama galimybė miesto gyventojams ir svečiams išgirsti žemaitiškus žodžius. Tad ši meninė plokštė parodo ne tik miesto gyventojų pagarbą savo tarmei, tačiau ir skatina kitus susipažinti su žemaičių tarme.

14 pav. *Meninė plokštė žemaičių kalbai*

Taigi užrašų ant meno objektų tyrimo rezultatai atskleidžia didelę kalbinę įvairovę, ypač Respublikos gatvėje ir Turgaus aikštėje. Kalbų vartojimas ir kalbinių ženklų tipai meno objektuose susisteminti 3 lentelėje.

3 lentelė. *Meno objektų užrašų kalbos ir kalbinių ženklų tipai*

Vienakalbiai	
Kalba/tarmė	**Iš viso**
Lietuvių	9
Žemaičių	13
Lotynų	3
Jidiš	1
Dvikalbiai	
Kalbos/tarmė	**Iš viso**
Lietuvių–anglų	5
Lietuvių–žemaičių	5

Lietuvių–lotynų	1
Žemaičių–lotynų	1
Daugiakalbiai	
Iš viso: 2	

Dvikalbiai ir daugiakalbiai užrašai pasitaikė gana dažnai, tai išryškina polinkį meno objektais atspindėti Telšių kultūrinį vaizdą. Rezultatai parodė, kad lietuvių kalba ir žemaičių tarmė yra vartojamos dažniausiai. Įdomu tai, kad buvo užfiksuotų lotyniškų užrašų. Svarbu paminėti du išsiskiriančius daugiakalbius objektus, ant kurių vartojamos 7 ir net 28 kalbos. Šie objektai rodo ypač didelį miesto siekį įtraukti įvairias kalbines bendruomenes. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad užrašai ant meno objektų yra įvairūs. Respublikos gatvėje ir Turgaus aikštėje matoma didesnė kalbinė ir kultūrinė įvairovė, tuo tarpu Kęstučio ir Iždinės gatvėse užrašų skaičius yra mažesnis ir kalbinė įvairovė ribotesnė. Tyrimo rezultatai parodė, kad žemaičių tarmė aktyviai vartojama ant meno objektų, vienakalbiuose užrašuose net dažniau už lietuvių.

IŠVADOS

Ištyrus Telšių viešojo ir privačiojo sektorių bei meno objektų užrašų kalbinį kraštovaizdį, galima daryti šias išvadas:

1. **Kalbų vartojimas.** Viešojo sektoriaus kalbinį kraštovaizdį labiausiai veikia šalies kalbų politika, įstatymas, todėl mažiausia kalbinė įvairovė pastebima ant viešojo sektoriaus užrašų. Tyrimo duomenys parodė, kad visuose užrašuose tiek ant viešųjų įstaigų, tiek gatvių pavadinimų lentelėse vartojama lietuvių kalba. Tam įtakos turi valstybinės kalbos įstatymas. Kitoks kalbų pasirinkimas išryškėja privačiojo sektoriaus ir meno objektų užrašuose. Privačiame sektoriuje dažniausiai vartojama lietuvių kalba. Tyrimo duomenys parodė, kad, nors ir šio sektoriaus kalbiniame kraštovaizdyje dominuoja lietuvių kalba, be jos dar yra vartojama anglų kalba, o dar dažniau pasitaiko žemaitiškų užrašų. Didžiausia kalbine įvairove pasižymi meno objektai. Daugiausia vartojama žemaičių tarmė, tačiau galima rasti užrašų ir lietuvių, lotynų bei jidiš kalbomis. Kalbine įvairove ypač išsiskyrė skulptūra „Rotušės šulinys“, ant jos galima rasti užrašą „geriamas vanduo“ net 28 kalbomis, įskaitant tokias kalbas, kaip esperanto, suomių, švedų, italų ir kt.
2. **Ženklų tipai.** Tyrinėjant Telšių kalbinį kraštovaizdį, buvo nustatyta, kad tiek viešajame, tiek privačiajame sektoriuose ir ant meno objektų dominuoja vienakalbiai užrašai. Viešajame sektoriuje šie užrašai sudaro absoliučią daugumą – visi užfiksuoti užrašai

buvo vienakalbiai. Privačiajame sektoriuje užfiksuoti 141 vienakalbis užrašas, 21 dvikalbis ir tik 1 daugiakalbis. Tad vienakalbiai ženklai privačiajame sektoriuje sudaro net 87 % visų ženklų. Ant meno objektų fiksuojami 26 vienakalbiai užrašai, 12 dvikalbių ir 2 daugiakalbiai. Taigi, meno objektuose vienakalbių ženklų (26 %) pasitaiko šiek tiek mažiau nei privačiame sektoriuje.

3. **Žemaičių tarmės vieta Telšių kalbiniame kraštovaizdyje.** Ištyrus 238 kalbinius ženklus, buvo apskaičiuota, kad privataus sektoriaus tiek vienakalbiuose užrašuose, tiek dvikalbiuose žemaičių tarmė buvo pavartota po 9 kartus. Meno objektuose ši tarmė vartojama dar daugiau. Net ant 13 vienakalbių ir 5 dvikalbių objektų pavyko užfiksuoti žemaitiškus užrašus. Buvo užfiksuoti tokie meno objektai, kuriuose išaukštinama žemaičių tarmė ar su Žemaitija susiję įvykiai. Tokie tyrimo rezultatai parodo, kad Telšiuose žemaičių tarmė yra gyvybinga, o tai parodo tam tikrą norą ją puoselėti.
4. **Viešojo ir privataus sektoriaus skirtumai.** Atlikus visą tyrimą galima teigti, kad Telšių kalbiniame kraštovaizdyje aiškiai matomi kalbiniai viešojo ir privataus sektorių skirtumai. Pirmiausia, viešajame sektoriuje nėra jokios kalbinės įvairovės, vartojama tik valstybinė lietuvių kalba, o privatusis sektorius ypač išsiskiria kalbine įvairove, šiame sektoriuje vartojama net tarmė. Dar vienas skirtumas tarp viešojo ir privataus sektorių užrašų Telšiuose yra tas, kad viešajame visi ženklai yra vienakalbiai, o privačiajame galima rasti tiek vienakalbių, tiek dvikalbių, tiek daugiakalbių.

Pastebėtina, kad visos šios išvados galioja tik kalbant apie šį Telšių miesto kalbinio kraštovaizdžio tyrimą. Reikia pripažinti, kad šias tyrimo išvada riboja palyginti mažas tiriamųjų objektų skaičius ir tyrimo susifokusavimas į centrinę miesto zoną, kuri yra labiausiai lankoma tiek gyventojų, tiek turistų. Norint pateikti svaresnių apibendrinimų į tyrimą reiktų įtraukti daugiau objektų. Svarbu paminėti tai, kad įtakos kalbinio objektų skaičiui galėjo turėti tai, kad centrinėje miesto zonoje buvo vykdomi renovacijos darbai. Atliktas tyrimas yra tik vieno nedidelio, lietuviško miesto kalbinio kraštovaizdžio tyrimas, vis dėlto šio tyrimo rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi tiems mokslininkams, kurie analizuoja viso regiono ar šalies kalbinį kraštovaizdį.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. Aliūkaitė, D. 2011. Jaunųjų žemaičių raiškos idealai: sąmoningosios nuostatos. *Respectus philologicus*, (20 (25)), 209-220.
2. Alm, C. O. 2003. English in the Ecuadorian commercial context. *World Englishes*, 22(2), 143-158.
3. Backhaus, P. 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism, Vol. 3* (1): 52–66.
4. Backhaus, P., Barni, M., & Extra, G. 2008. The linguistic landscape of Tokyo. *Mapping linguistic diversity in multicultural contexts*, 311-333.
5. Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M., Trumper-Hecht, N. 2006. Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space: The Case of Israel. *International Journal of Multilingualism, Vol. 3* (1): 7–30.
6. Ben-Rafael, E. 2008. A sociological approach to the study of linguistic landscapes. *In Linguistic Landscape* (pp. 48-62). *Routledge*.
7. Brazdžionis, A. 2022. Panevėžio kalbinis kraštovaizdis: neoficialieji užrašai. *Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Filologijos fakultetas.*
8. Carr, J. R. C. 2019. Linguistic landscapes. *Oxford University Press.*
9. Cenoz, J., & Gorter, D. 2006. Linguistic landscape and minority languages. *International journal of multilingualism*, 3(1), 67-80.
10. Gorter, D. 2006. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. *International Journal of Multilingualism, Vol. 3* (1): 1–6.
11. Gorter, D. 2013. Linguistic landscapes in a multilingual world. *Annual review of applied linguistics*, 33, 190-212.
12. Gruodytė, J. 2016. Kalbų vartojimas Pabradėje (skelbimų duomenys). *Taikomoji kalbotyra 2016 (8)*: 244–264.
13. Kalėdienė, L. 2013. Kur ir kaip saugoti surinktą medžiagą. Visos tarmės gražiausios... *Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras*: 39–43.
14. Kalnius, P. 2012. Žemaičių kalbinis prisitaikymas kaip sociokultūrinis reiškinys. *Folk Culture*, 136(6).
15. Klebonaitė, R. 2014. Keturių Vilniaus gatvių kalbinis kraštovaizdis. *Magistro darbas. Vilniaus universitetas. Filologijos fakultetas. Lituanistinių studijų katedra*.

16. Landry, R., Bourhis, R. 1997. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1): 23–49.
17. Lynch, K. 1960. The image of the environment. *The image of the city*, 11, 1-13.
18. Markauskaitė, I. 2015. Lingvistinis kraštovaizdis Baltijos šalyse: Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. *Magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas. Humanitarinių mokslų fakultetas. Lietuvių kalbos katedra*.
19. Meiliūnaitė, V. 2021. Tarminiai (kalbiniai) variantai ir kalbinis kontekstas: vietiškumo akcentai kalbiniame kraštovaizdyje. *Lietuvių dialektologijos profiliai: XXI amžiaus pradžios regioniniai variantai, jų santykiai ir perspektyvos*, 141-153. *Lietuvių kalbos institutas.*
20. Ramonienė, M. 2010. Miestai ir kalbos. *Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla*
21. Ramonienė, M. 2013. Miestai ir kalbos II. *Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla*.
22. Ramonienė, M. 2022. Tarmių vieta XXI amžiaus Lietuvoje. Sociolingvistinė Lietuvos panorama. *Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 183-205.
23. Reh, M. 2004. Multilingual writing: A reader-oriented typology—with examples from Lira Municipality (Uganda).
24. Rosenbaum, Y., Nadel, E., Cooper, R. L., Fishman, J. 1977. English on Keren Kayemet Street. *The Spread of English. Rowley, MA: Newbury House:* 179–196.
25. Ruzaitė, J. 2017. The Linguistic Landscape of Tourism: Multilingual Signs in Lithuanian and Polish Resorts. *ESUKA-JEFUL 2017*, 8–1: 197–220.
26. Scollon, R., Wong Scollon, S. 2003. Discourses in Place: Language in Material World. *Routledge*.
27. Sebba, M. 2010. Discourses in transit. *Semiotic landscapes: Language, image, space*, 59-76.
28. Shohamy, E., & Waksman, S. 2010. Building the nation, writing the past: History and textuality at the Ha'apala memorial in Tel Aviv-Jaffa. *Semiotic landscapes: Language, image, space*, 241-255.
29. Siricharoen, A. 2016. Multilingualism in the linguistic landscape of the Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand. *Manusya: Journal of Humanities*, 19(3), 12-25.
30. Spolsky, B. 2009. Language management. *Cambridge University Press*.
31. Spolsky, B., & Cooper, R. L. 1991. The languages of Jerusalem. *Oxford University Press.*
32. Trudgill, P. 2016. Dialect matters: Respecting vernacular language. *Cambridge University Press*.

33. Prieiga per internetą: https://www.lrk.lt/lietuvos-respublikos-konstitucija/2-skirsnis-zmogus-ir-valstybe/45-37-straipsnis (žiūrėta 2024-05-27).
34. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-regionai-2023/zmones/demografija#gyventojai (žiūrėta 2024-05-27).
35. Prieiga per internetą: https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/istoriniai-zydu-kvartalai/telsiu-istorinis-zydu-kvartalas/ (žiūrėta 2024-05-27).
36. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/Vie%C5%A1ojo%20sektoriaus%20ataskaita_galutin%C4%97%20(002).pdf (žiūrėta 2024-05-27).
37. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?jfwid=32wf6lrn (žiūrėta 2024-05-27).

Summary

The aim of the bachelor's thesis is to study the linguistic landscape of Telšiai. The aim of the study is to 1) identify the languages used in the linguistic landscape, 2) investigate the type of signs (monolingual, bilingual or multilingual) that dominate, 3) investigate the place of the Samogitian dialect in the linguistic landscape, and 4) investigate the tendency of the use of languages in the linguistic signs of the public and private sectors.

The thesis is divided into two parts: theoretical and empirical. The theoretical part discusses the genesis of the linguistic landscape, the definition of the term, the types of linguistic landscape signs and the factors that have an impact on the linguistic landscape. It also discusses research on the linguistic landscape in the world and in Lithuania and presents the language laws. After discussing theoretical data, the factual data is analysed.

A total of 238 textual signs were collected for the study. They were divided into three categories: public and private sectors and art objects. Of the total number of textual signs, 34 were classified as public sector signs, 164 as private sector signs and 40 as signs on art objects.

In order to achieve the aims of the study, a quantitative research method was used, while descriptive and interpretative methods were used to reveal the linguistic preferences of certain signs.

The study revealed a difference between public and private sector inscriptions. It was found that Lithuanian monolingual inscriptions dominate in the public sector, while in the private sector and on art objects the languages and types of inscriptions vary. It was also observed that the Samogitian dialect is actively used in the urban landscape of Telšiai. This study could be of interest to linguists studying the linguistic landscape in both Lithuanian cities and smaller towns.